

Tichý, Rudolf

Křepice - opevněná osada z období moravské malované keramiky na jižní Moravě

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1975-1976, vol. 24-25, iss. E20-21, pp. [239]-244

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108851>

Access Date: 28. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RUDOLF TICHÝ, ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČSAV, BRNO

KŘEPICE – OPEVNĚNÁ OSADA Z OBDOBÍ MORAVSKÉ MALOVANÉ KERAMIKY NA JIŽNÍ MORAVĚ

V katastru obce Křepice, okr. Znojmo, známé eneolitickými nálezy z dřívějších let (Palliard 1889, 144), zachránili koncem roku 1961 členové místního JZD při stavbě nového kravína v trati „Čtvrtky“, parc. č. 253, zlomky keramiky a torso zajímavé duté ženské plastiky (Vildomec 1962). Nálezy, náležející do počáteční fáze moravské malované keramiky (MMK) a uložené v muzeu ve Znojmě, vyvolaly zjišťovací průzkum, který zahájil v červnu 1962 Archeologický ústav ČSAV v Brně (Tichý 1963); v menším rozsahu pokračoval i v letech 1963 a 1964 (Tichý 1964; 1965; 1966; Müller-Karpe 1968, 234, 484).

V průběhu tří výzkumných sezón jsme odkryli na ploše cca 500 m² toliko část osady z období nejstarší fáze MMK, nacházející se na západním svahu výrazného návrší. Přes malý rozsah odkryvu přinesl výzkum několik důležitých poznatků. Podařilo se totiž zachytit jižní úsek opevňovacího systému sestávajícího ze dvou příkopů, pravně vyhloubených ve skalnatém podloží, zhruba 7,5 m od sebe vzdálených, za nimi pak trojřadou palisádu, místy s kůlovými jamkami (obr. 1; Tab. XXV, XXVI).

Vnější příkop, označený jako jáma č. 1, z něhož pochází fragment zmíněné ženské sošky, probíhal v bezprostřední blízkosti stavby kravína a mohl být proto sledován pouze v omezeném rozsahu (v délce asi osmi metrů). V jihozápadní části je narušen průkopem pro vodovodní potrubí. Úzká asi třiceticentimetrová šíje rostlého terénu, jejíž funkce není jasná, jej dělí na dvě části. Větší je zakončena ve vzdálenosti 5 m směrem severovýchodním od šíje kolmou stěnou se zaoblenou hranou u dna a dokládá patrně vchodovou část. Příkop, široký na povrchu přes 2 m je nehluboký (asi 1,5 m od dnešního povrchu), se stěnami sešikmenými ke dnu širokému kolem 0,3 m. Ve výplni jeho severovýchodní části jsme nacházeli již od okraje objektu množství kamenů, mezi nimi i značně rozměrné balvany, místy v několika vrstvách nad sebou, početné zlomky časně MMK z masivních a tenkostěnných nádob, některé kusy s výzdobou provedenou v barvě červené a žluté, fragmenty mís na nožce, mazanici, vytvářející na několika

místech kompaktní vrstvu, zvířecí kosti, uhliky, hrudky žlutého a červeného barviva aj.

Vnitřní příkop byl zachycen v západním úseku plochy zvolené pro výzkum. Šířka jeho ústí je asi 2,5 m, stěny sešikmené k plochému 0,5–0,75 m širokému dnu, které se nachází 2 m hluboko. V místech, kde se příkop lomí ve směru severovýchodním je přerušen v šířce 1,5 m, stejně tak i všechny tři palisády. Jde nepochybně o vchod či bránu, jak o tom svědčí stopy po kůlech v krátkých základových žlábkách vyhloubených vně i uvnitř kolmo k palisádě (obr. 1). Podobně jako ve vnějším příkopu jsme zjistili i zde kompaktní vrstvu velkých kamenů, zaplňujících značnou část příkopu od jeho povrchu až téměř ke dnu (tab. XXVI: 2). Mezi kameny se nacházely opět hojné střepy časně MMK a dokonce dvě hliněné téměř úplné tzv. naběračky (tab. XXVIII: 2, 3).

Palisádu tvoří, jak jsem již uvedl tři paralelní řady základových žlábků. Jsou 0,5 m široké a cca 2 m od sebe vzdálené; rovněž vzdálenost vnější palisády od okraje příkopu je přibližně stejná. Kůlové jamky jsme zachytili jen v některých částech palisádových žlábků (obr. 1; tab. XXV: 1). Jejich průměr se pohybuje od 20 cm do 30 cm, jsou od sebe asi 10 cm a zasahují do hloubky 70–80 cm od dnešního povrchu. Jsem toho názoru, že jejich síla odpovídá průměru kmenů, které byly patrně zaráženy přímo do terénu. Palisádový systém přerušují na několika místech zhruba 1 m široké průchody (obr. 1).

Vně i uvnitř plochy ohrazené palisádami byly rozmístěny objekty, náležející vesměs počáteční fázi MMK. Zjištěny byly též jámy z období mohylové kultury, jimiž jsou některé palisády narušeny. Pozoruhodná je rozměrná jáma č. 8 po pravé straně brány (v pohledu zevnitř areálu) při vnitřní palisádě, která její obrysy respektuje (tab. XXVI: 1). Jáma měla přibližně kruhový půdorys o průměru kolem tří metrů, téměř kolmé stěny spadaly do hloubky 3,5 m k plochému dnu s menší jamkou při severní stěně. Podstatnou část popelovité výplně jámy č. 8 zaujímal velký blok mazanice, patrně destrukce pece (tab. XXVII). Téměř kolmo ke dnu jámy stálo torso ženské plastiky (tab. XXVIII: 1), nesoucí stopy červené a žluté barvy. Podle třídění *F. Vildomce* (1949, 8) by náležela spíše do jeho stupně I-2, čemuž neodporuje v podstatě ani ostatní průvodní střepový materiál z obsahu jámy č. 8 (*Tichý*, 1963a, 20n.).

Na základě dosavadního výzkumu jsem byl toho názoru, že popsaná fortifikace měla elipsovité tvar s kratší osou v délce asi 60 m. Při srovnání s poznatky, které přinesl výzkum v Těšeticích-Kyjovicích (*Podborský* 1970, 237n), nelze vyloučit, že její tvar byl kruhový – vnější průměr opevnění na těšeticke lokalitě je přibližně stejný (66–67 m včetně příkopu). Rozdily se projevují především v počtu a rozmístění palisád, v hloubce a tvaru příkopu i v orientaci vchodových částí podle světových stran. V Křepicích jsme zjistili jeden vchod či bránu se složitější konstrukcí v západním úseku výzkumu s orientací ve směru JZ–SV. Další předpokládám ve východní části zkoumané plochy (orientace JV–SZ). Vzdálenost mezi oběma vchody je asi 40 m. Za každým z příkopů byla patrně vybudována zeď nebo podezdívka z kamenů, z nichž část se dostala do jejich výplně po zániku osady. Otevřenou zůstává otázka, jak bylo naloženo se zeminou získanou při hloubení příkopů. Zda byla použita k vybudování ochranných valů

za příkopy (*Neustupný* 1951, 24), či jako výplň mezi palisádami (*Neustupný* 1951, 39), jak se uvažuje též pro Těšetice-Kyjovice, nelze zatím zcela jednoznačně zodpovědět. Pokud jde o úzké průchody v jednotlivých palisádách, nepřerušují tyto, jak jsme zjistili, v žádném případě současně všechny tři pásy. Vzniká tak jakýsi „labyrint“ uvnitř palisádového systému, o němž jsem vyslovil již dříve názor, že měl rovněž obranný charakter. Nejasná je funkce hluboké jámy č. 8 s destrukcí pece, umístěné při vchodu a respektované palisádou. Předkvaňuje, že osada není založena na nejvyšším bodu návrší, jak by se ze strategických důvodů očekávalo, a že příkopy typu „Sohlgraben“ jsou poměrně mělké. Tento nedostatek při obraně mohl být však vyrovnán do jisté míry předpokládanými valy z hlíny a zídkami z kamenů.

Naše interpretace je pochopitelně podmíněna rozsahem výzkumu; třeba vzít též v úvahu, že došlo v průběhu staletí k různým úpravám terénu počínaje osídlením z období mohylové kultury (viz výše), které zakreslily nálezoovou situaci, mimo jiné i u vnější palisády po pravé straně vchodu a v prostoru mezi ní a příkopem (obr. 1; tab. XXV: 2, XXVI: 1). Na druhé straně dokládají však výsledky z jiných lokalit, ať již jde o zmíněné Těšetice-Kyjovice, či dřívější odkryvy v Hlubokých Mašůvkách (*Neustupný* 1950a; 1951; 1951a), určitou uniformitu při budování a opevňování osad z počátku osídlení s MMK, avšak nejenom pro toto období, nýbrž i v jeho následujícím vývoji, jak o tom svědčí např. situace zjištěná při zachraňovacím výzkumu v prostoru dálnice v Brně-Novém Lískovci (*Tichý* 1972, 34–35), kde odkrytý příkop s bránou patří do pozdní fáze MMK (*Lengyel* IV), v jehož výplni byly rovněž konstatovány porůznu skupiny větších kamenů.

Důvody, které vedly v prostředí kultury s MMK k budování opevněných sídlišť — a že jde opravdu o fortifikace, lze snad mít již definitivně za prokázané — zůstávají však i nadále nejasné (srov. též *Tichý*, 1963a). Jde o nový prvek ve výstavbě osad, jehož paralely nacházíme na jihovýchodě Evropy (*Neustupný* 1951, 48–49; *Tichý* 1962, 24), zde ovšem v mnohem dokonalejším provedení např. v Dimini (*Wace–Thompson* 1912, 80; *Neustupný* 1950, tab. V). *Pádorys* diminského sídliště je však spíše elipsovitý, jeho rozměry se pohybují opět v rozmezí 70–90 m (obr. 7: 2). Ideální rekonstrukci předkládá *M. S. F. Hood* (1961, 197), včetně labyrintovitě zbudovaných zdí a sídla „náčelníka“ v jeho ohrazeném středu (tab. XXX: 1). Na druhé straně nacházíme analogický způsob výstavby a opevňování osad i v etnografických pramenech (*Buschan* 1922, 578, obr. 268; *Summers* 1963, 51), které nám umožňují plastičtější představu o charakteru prehistorických sídlišť. *J. Neustupný* (1951, 48) má za „pravděpodobné, že opevněné osady byly současně i ústředními správní mocí“. I proto bude třeba objasnit poměr opevněných sídlišť s MMK k osadám nehrazeným, pokud takové jsou, neboť naše dosavadní znalosti se opírají jen o několik málo lokalit, na nichž bylo možno provést odkryvy většího rozsahu.

LITERATURA

- Buschan G.*, 1922: *Illustrierte Völkerkunde*, Stuttgart, 1—686.
- Hood M. S. F.*, 1961: *Heimat der Helden. Die Ägäis der vorgriechischen Zeit*, in: *Die Welt aus der wir kommen*, München—Zürich, 195—228.
- Müller-Karpe H.*, 1968: *Handbuch der Vorgeschichte II, Jungsteinzeit*, München, 1 až 612.
- Neustupný J.*, 1950: *Fortifications appartenant a la civilisation danubienne néolithique*, *Archiv orientální XVIII*, 131—158, tab. III—VI.
- Neustupný J.*, 1950a: *Opevněné neolitické sídliště v Hlubokých Mašůvkách na Moravě*, *AR II*, 52—56.
- Neustupný J.*, 1951: *Neolitická opevněná osada v Hlubokých Mašůvkách u Znojma*, *CNM CXVII—CXIX 1948—1950*, 11—49.
- Neustupný J.*, 1951a: *Výzkum neolitických sídlišť na Znojemsku*, *AR III*, 135—139.
- Palltardí J.*, 1889: *Předhistorické památky města Znojma*, *CVMSO VI*, 8—12, 69—74, 142—147.
- Podborský V.*, 1970: *Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou*, *SlA XVIII-2*, 255—310.
- Summers R.*, 1963: *City of Black Gold — The riddle of Zimbabwe*, in: *Vanished Civilizations*, London, 33—54.
- Tichý R.*, 1963: *Eine befestigte neolithische Siedlung in Křepice*, *Bez. Znojmo*, *PV AÚB za rok 1962*, Brno, 22—25.
- Tichý R.*, 1963a: *Zobrazení žen jako doklad matriarchátu?*, *Sborník AÚ ČSAV Brno (F. Vildomcovi k pětadesátinám)*, Brno II, 20—28.
- Tichý R.*, 1964: *Pokračování výzkumu v Křepicích*, o. *Znojmo*, *PV AÚB za rok 1963*, Brno, 15—16.
- Tichý R.*, 1965: *Třetí výzkumná sezóna na opevněném neolitickém sídlišti v Křepicích u Znojma*, *PV AÚB za rok 1964*, Brno, 28—29.
- Tichý R.*, 1966: *Village fortifié néolithique a Křepice près de Znojmo (Moravie)*, *Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie*, Prague, 66—67.
- Tichý R.*, 1972: *Neolitické osídlení u Brna-Lískovce*, okr. *Brno*, *PV AÚB za rok 1971*, Brno, 34—35.
- Vildomec F.*, 1949: *O mých nálezech neolitických sošek*, *Z dávných věků II*, 6—26.
- Vildomec V.*, 1962: *Významný archeologický nález na Znojemsku*, *Rovnost z 13. 7.*
- Wace A. J. B.—Thompson M. S.*, 1912: *Prehistoric Thessaly*, Cambridge, 1—272, tab. I—VI.

КРЖЕПИЦЕ — УКРЕПЛЕННОЕ ПОСЕЛЕНИЕ СО ВРЕМЕНИ МОРАВСКОЙ РАСПИСНОЙ КЕРАМИКИ

На территории села Кржепице (район Зноймо) члены местного единого сельскохозяйственного кооператива спасли в конце 1961 года в урочище „Чвртки“ фрагменты керамики и торс расписной полой скульптуры, относящейся к культуре периода моравской расписной керамики. После того в 1962—1964 гг. Археологический институт ЧСАН в Брно произвел исследование изыскательного характера (Р. Тихий). Была открыта площадь размером около 300 м², на которой удалось идентифицировать южный участок укрепляющей системы поселения, относящийся к самому древнему периоду моравской расписной керамики. Укрепляющая система состоит из двух рвов, вырытых с скалистом материке, находящихся друг от друга приблизительно в 7,5 м; за ними следует частокол тремя рядами, в некоторых местах со столбовыми ямами (рис. 1). Удалось открыть фундамент северо-восточных ворот в укрепление. Система ограждения из частокола в некоторых местах лабиринтообразно прерывается.

На основании исследований, сделанных до сих пор, нельзя точно реконструировать форму укрепленной территории. Исходя из аналогичного укрепления в Тешети-

цах—Киевицах, автор предполагает, что укрепленная территория в Кржепицах имела также круговидную форму размером около 66—67 м (включая ров).

В заключении автор задумывается над функцией и значением укрепленных неолитических поселений и делает вывод, что дело касается фортификации. Достоверные выводы можно будет формулировать только после того, когда удастся определить, какое было отношение системы укрепления к заселенной территории поселения.

Перевел Алеш Бранднер

KŘEPICE – EINE BEFESTIGTE ANSIEDLUNG AUS DEM ZEITABSCHNITT DER MÄHRISCHEN BEMALTEN KERAMIK IN SÜDMÄHREN

Im Kataster der Gemeinde Křepice, Kr. Znojmo bargen Ende des Jahre 1961 Mitglieder der hiesigen LPG Keramikbruchstücke und den Torso einer hohlen Frauenplastik (*Vildomec* 1962), die der Anfangsphase der mährischen bemalten Keramik (MBK) angehören. Diese Funde riefen eine Feststellungsgrabung hervor, die im Jahre 1962 vom Archäologischen Institut der ČSAV in Brno begonnen wurde und auch noch in einem kleineren Ausmasse in den Jahren 1963 und 1964 fortsetzte (*Tichý* 1962; 1963; 1964; 1966; *Müller-Karpe* 1968, 234, 484).

Im Verlaufe von diesen drei Grabungssaisonen konnte auf einer Fläche von ca. 500 m² lediglich der Teil einer grösseren Ansiedlung aus der ältesten Phase der MBK freigelegt werden, die sich am westlichen Hang einer markanten Anhöhe befindet. Trotz des kleinen Flächenumfanges der Abdeckung konnten doch einige wichtige Erkenntnisse erbracht werden. Es gelang nämlich den südlichen Abschnitt eines Umfriedungs- oder Befestigungssystems zu erfassen, das aus zwei, mühevoll im felsigen Liegenden ausgehobenen Gräben (ungefähr 7,5 m voneinander entfernt) und einer dreireihigen Palisade besteht (Abb. 1; Taf. XXV, XXVI).

Der äussere Graben, aus dem die o. ä. Statuette stammt, befindet sich im südöstlichen Grabungssektor (Mündungsbreite über 2 m, Tiefe 1,5 m, Bodenbreite 0,3 m). An seiner nordöstlichen Beendung ist ein Eingang zu vermuten. Ausser Keramikbruchstücken der MBK und anderen Funden, stellten wir in seiner Ausfüllung eine Menge von Steinen, darunter auch ziemlich grosse Steinblöcke fest.

Der innere Graben liegt im westlichen Grabungsabschnitt (Mündungsbreite ca. 2,5 m, Tiefe 2 m, Bodenbreite 0,5—0,75 m). An seiner nordöstlichen Biegung ist er in einer Weite von 1,5 m unterbrochen und so auch alle drei Palisaden dahinter. Es handelt sich zweifellos um einen Eingang oder eher ein Tor, wofür ebenfalls andere Merkmale zeugen (Abb. 1). Auch in der Ausfüllung dieses Grabens befand sich eine kompakte Schicht mit grossen Steinen, Keramikbruchstücke der frühen MBK und sogar zwei fast komplett erhaltene sog. Schöpflöffel (Taf. XXVIII: 2, 3).

Die Palisade besteht aus drei parallel verlaufenden Reihen von Fundamentgräbchen, die 0,5 m breit und ca. 2 m voneinander entfernt sind; auch die Entfernung der äusseren Palisade vom Grabenrand ist ungefähr dieselbe. Das Palisadensystem unterbrechen stellenweise etwa 1 m breite Durchgänge (Abb. 1).

Ausser und innerhalb der von den Palisaden umfriedeten Fläche waren Objekte untergebracht, die grösstenteils der Anfangsphase der MBK angehören. Festgestellt wurden auch Gruben der donauländischen Hügelgräberkultur, einige von diesen stören die Palisaden. Bemerkenswert ist die umfangreiche Grube Nr. 8 (Durchmesser 3 m, die fast steilen Wände reichen in eine Tiefe von 3,5 m) an der rechten Seite des Tores bei der Innenpalisade, die ihren ungefähr kreisförmigen Umriss respektiert. Den wesentlichen Teil der aschigen Ausfüllung nahm ein grosser durchbrannter Erdblock ein, vermutlich die Destruktion eines Ofens Ausser Keramikbruchstücken der frühen MBK ist das Torso einer Frauenplastik erwähnenswert (Taf. XXVIII: 1), das in Stufe I-2 der Gliederung von *F. Vildomec* (1949, 8) angehört.

Auf Grund der bisherigen Grabungen war ich der Ansicht, dass die beschriebene Fortifikation ellipsenförmig war mit einer Länge der kürzeren Achse von etwa 60 m. Im Vergleich mit den Ergebnissen der Grabung in Těšetice-Kyjovice (*Podborský 0719, 237 f.*) kann nicht ausgeschlossen werden, dass sie eine Kreisform hatte (der Aussendurchmesser der Befestigung in Těšetice ist ungefähr derselbe — 66—67 m). Unterschiede äussern sich vor allem in der Zahl und Lokalisierung der Palisaden, in der Grabenform und -tiefe sowie der Orientierung der Eingangspartien. In Křepice konnte ein Eingang oder Tor mit einer komplizierteren Konstruktion im westlichen Grabungsteil mit einer SW-NO Orientierung festgestellt werden. Etwa 40 m in Ostrichtung von diesem ist ein weiterer zu vermuten (Orientierung SO-NW). Hinter jedem von den Gräben war scheinbar eine Mauer oder Untermauerung aus Steinen errichtet worden, von denen ein Teil in den Grabeninhalt nach dem Untergang der Ansiedlung gelangte. Die Frage, ob das aus den Gräben ausgehobene Erdreich zur Errichtung von Schutzwällen (*Neustupný 1951, 24*) oder als Ausfüllung zwischen den Palisaden (*Neustupný 1951, 39*) verwendet wurde, kann vorläufig nicht eindeutig beantwortet werden. Sofern es die engen Durchgänge in den einzelnen Palisaden in Křepice betrifft, unterbrechen sie in keinem Fall drei Palisaden gleichzeitig. Somit entstand irgendein „Labyrinth“, das ebenfalls Bestandteil des Abwehrsystems war.

Unsere Interpretation ist natürlich durch das Ausmass der Grabung bedingt, es muss auch in Betracht gezogen werden, dass die in späteren Zeiten vorgenommenen Terrainherrichtungen, die Fundsituation verzerrten. Andererseits belegen jedoch die Ergebnisse von anderen Lokalitäten, wie z. B. von Těšetice-Kyjovice, Hluboké Mašůvky (*Neustupný 1950a; 1951; 1951a*) eine bestimmte Uniformität im Aufbau und Befestigen von Ansiedlungen aus den Anfängen der MBK, aber auch in ihrer weiteren Entwicklung (*Tichý 1972, 34—35*).

Die Gründe, die im Millieu der Kultur mit MBK zur Errichtung von befestigten Siedlungen führten, bleiben jedoch auch weiterhin unklar (vergl. auch *Tichý 1963a*). Es handelt sich um ein neues Element im Siedlungsaufbau. Seine Parallelen finden wir im Südosten Europas (*Neustupný 1951, 48—49; Tichý 1962, 24*), da natürlich in einer weit vollkommeneren Ausführung z. B. in Dimini (*Wace—Thompson 1912, 80; Neustupný 1950, Taf. V*). Auch hier beträgt der Siedlungsdurchmesser etwa 70—90 m (Taf. XXX). Um der Lösung dieser Fragen näher treten zu können, wird es notwendig sein auch das Verhältnis der befestigten Siedlungen der MBK zu denen ohne Umfriedung, sofern es solche gibt, zu klären.

Übersetzt vom Autor